

Barnen i Theresienstadt

IT-läromedel viktig del i undervisningen om rasism och nazism

På olika högstadieskolor i Värmland har vi sett stämningar och strömningar variera kraftigt. På en skola stod vi under flera år upp till halsen i problem med främlingsfientlighet, rasism och nazism. Under bättre perioder märktes inte problemen. Men snart kastades vi tillbaka till ruta ett igen.

Av Jan Nygren och Göran Westberg, Mörmoskolan, Hammarö

INTERNA LÄNKAR

- Empati och värderingar
- Paul och Klara i Theresienstadt
- Lockar fram nyfikenheten
- Lätt att använda
- Diskussionsfrågor
- Inspirerar till projekt
- Studera bildmaterialet
- Faktaruta

› I dag arbetar vi på en skola där vi till synes inte har den här typen av problem. Under ytan kan det naturligtvis se annorlunda ut. Verkligheten förändras snabbt och med erfarenheter från tidigare arbetsplatser vet vi hur svårt det är när problemen får fäste. Därför är det av stor betydelse att skolan aldrig slår sig till ro och låter sig invaggas i den falska förhoppningen att problemen inte finns hos oss.

Under höstterminen i årskurs nio jobbar vi under många veckor med världskrigen. Då kommer vi in på nazismen och förintelsen, vilket ger oss och eleverna naturliga tillfällen att på djupet diskutera frågor som främlingsfientlighet och rasism.

Empati och värderingar

När vi studerar nazismen är det viktigt att komma åt känslan. Att eleverna får en förståelse för historia, utveckling, grundläggande idéer, personfakta och sifferuppgifter är visserligen en nödvändighet för arbetet, men undervisningen och diskussionen får inte stanna på det planet. Identifikationen och empatin är förutsättningar för att påverka elevernas värderingar i den riktning som ger dem insikter i och förståelse för demokratins värden, respekt för andra och vad som kan hända om detta åsidosätts.

Genom personliga möten och konfrontation skapas identifikation och empati på ett bra sätt. Vid sidan om den traditionella undervisningen har vi vid två tillfällen gjort studieresor till Auschwitz med olika elevgrupper. Det har varit en del av ett projekt som Brottsförebyggande centrum i Värmland arrangerat. Elever som deltagit i resan har fått redovisa sina intryck och erfarenheter i form av bildspel, föredrag och utställningar för övriga elever på skolan. Elevernas respons har varit mycket positiv, till stor del beroende på att de har kommit nära själva problematiken och fått en tydlig och personlig koppling till ett fasansfullt skeende i vår historia.

Skolan har också haft besök av en avhoppad nynazist, vilket även det har varit ett viktigt komplement till undervisningen. Den mest betydelsefulla insatsen har dock Alice gjort genom sina återkommande besök i skolan. Alice satt under kriget internerad i både Auschwitz och Bergen-Belsen. Hennes

osminkade berättelse har berört oss alla. Ingen har gått från ett möte med Alice utan att ha fått mycket att fundera på.

Att få möjlighet att göra studieresor är långt ifrån en självklarhet. Offren för nazismens grymheter under andra världskriget blir äldre och snart finns inga kvar bland oss längre. Hur åskådliggör vi då problemet i skolan? Hur kan vi komma åt känslan och ge bakgrund till den avhoppade nazistens erfarenheter?

På vår skola har vi kommit en bit på väg genom att använda IT-läromedlet "Barnen i Theresienstadt", som utvecklats till en hörnpelare i undervisningen om världskriget i allmänhet och nazismen i synnerhet. I dag är läromedlet en viktig del av ett större projekt om kriget och förintelsen. Undervisningen om denna mörka period ska kännas i magen – det gör den med hjälp av Barnen i Theresienstadt.

Paul och Klara i Theresienstadt

Barnen i Theresienstadt skildrar judarnas situation före och under andra världskriget. Theresienstadt i nuvarande Tjeckien inrättades av nazisterna och skulle från 1944 fun-

Vi vet hur svårt det är när problemen får fäste. Därför är det av stor betydelse att skolan aldrig slår sig till ro och låter sig invaggas i den falska förhoppningen att problemen inte finns hos oss.

Identifikationen och empatin är förutsättningar för att påverka elevernas värderingar i den riktning som ger dem insikter i och förståelse för demokratis värden, respekt för andra och vad som kan hända om detta åsidosätts.

gera som det ”ideala” koncentrationslägret, som till och med var tänkt att visas upp för omvärlden. Men i Theresienstadt pågick samma grymheter som i andra läger. Endast en tiondel av de internerade överlevde.

Läromedlet har en personligt färgad och fängslande ton i och med att förintelsen skildras genom ögonvittnesbilder. Innehållet bygger till stor del på dokumentärt material i form av journalfilmer, ljudupptagningar och teckningar gjorda av både barn och vuxna i lägret. Den röda tråden är Paul Sandforts och Klara Ruden Tixells skildringar av livet i koncentrationslägret. Paul och Klara var 13 respektive 14 år när de tillsammans med tusentals andra judiska barn fördes till Theresienstadt. Deras berättelser kommer ur tonåringens perspektiv och ger tillsammans med de internerade barnens teckningar våra elever möjlighet att identifiera sig med offren för förintelsen och känna empati.

Lockar fram nyfikenheten

Eleven möter en suggestiv introduktion i form av teckningar och speakerröst. Introduktionen är lång och eleverna behöver en uppmaning att inte klicka sig förbi den första gången de använder programmet. Introduktionen ger en översikt av innehållet som behövs eftersom programmet bygger mycket på associationer och eget utforskande.

Efter introduktionen följer startsidan – en bruntonad teckning som är så karakteristisk för programmet. Bilden föreställer en bangård och har flikar för de olika avsnitt som programmet är uppbyggt kring. När som helst under arbetets gång kan eleven åter-

vända hit. Det går även att navigera sig fram genom att klicka på detaljer i bilderna. Just möjligheten att navigera genom att klicka på detaljer möjliggör aktiv informationssökning och bidrar till att locka fram nyfikenheten.

Rubrikerna *Kriget* och *Om judarna* är innehållsrika källor för faktainhämtning. Här hittar eleverna mycket information om själva krigsförloppet och om judendomen som religion. I faktatexterna finns snabbblänkar till en ordlista, som fungerar som en uppslagsbok.

Lätt att använda

Hur man arbetar med programmet beror naturligtvis på den utrustning och det antal licenser man förfogar över på skolan. Om alla kan arbeta samtidigt med programmet är det en fördel.

Barnen i Theresienstadt lämpar sig framför allt för elever på högstadiet och passar särskilt för elever som har svårt att tillgodogöra sig fakta på traditionellt sätt. Programmet bygger på upplevelser och det är bra om eleverna har tid avsatt så att de kan arbeta med programmet i lugn och ro.

Innan eleverna börjar arbeta med programmet är det en fördel om de har en del förkunskaper kring nazismen. Introduktionen till arbetsområdet kan till exempel vara att visa några av de teckningar och journalfilmer som finns på cd-skivan och låta klassen diskutera kring dem. Ett annat sätt att introducera ämnet (och cd-skivan) kan vara att ställa konkreta och direkta frågor till

IT-läromedlet "Barnen i Theresienstadt" har utvecklats till en hörnpelare i undervisningen om världskriget i allmänhet och nazismen i synnerhet. I dag är läromedlet en viktig del av ett större projekt om kriget och förintelsen.

respektive rubrik för att få dem att navigera i materialet och bli bekanta med det.

- När ockuperades Danmark av Tyskland?
- Varför valde nazisterna Theresienstadt som koncentrationsläger?
- Ge exempel på de förhållanden under vilka fångarna levde.

Diskussionsfrågor

Barnen i Theresienstadt ger upphov till en lång rad frågeställningar, lämpliga som underlag för diskussion i mindre grupper. När eleverna redovisar sina gruppdiskussioner för resten av klassen leder det förhoppningsvis till fortsatta diskussioner, med nya infallsvinklar.

Några exempel på inledande diskussionsfrågor som vi använt är:

- Ska man möta våld med våld?
- Kan en liknande utveckling, som den i Tyskland under 30-talet, uppkomma i dag hos oss?
- Hur skulle man uppträda som arier i Nazityskland om man inte sympatiserade med regimen?
- Flera av de teckningar som finns med på cd-skivan gjordes i hemlighet. Vilka risker tog konstnärerna som gjorde dem? Vilken betydelse har teckningarna fått för omvärlden?

Inspirerar till projekt

Barnen i Theresienstadt är ett bra komplement i undervisningen. Det är ett nytt läromedel och vi har än så länge bara använt det för en omgång niondeklassare. Vi lärare har fått många tankar kring fortsatta projekt när

vi tillsammans med eleverna satt oss in i materialet. Programmet har gett oss många nya idéer till ämnesövergripande arbeten.

Programmet kan fungera som en lämplig utgångspunkt för ett arbete med ett storylineliknande arbetssätt eller ett rollspel. Enskilda scener är lämpliga för dramatiseringar.

- 1) Börja med att eleverna får välja att vara Klara eller Paul. Ta reda på vad man får veta om dem och resten får eleverna fylla i själva, så att man får känna personerna och deras bakgrund.
- 2) Det kan fortsätta med att man på kort tid ska packa sin väska och omedelbart bege sig till centralstationen för vidare transport till en okänd framtid. För att ge upplägget autenticitet kan läraren gärna skriva ett brev eller sätta upp ett anslag om inkallelsen.
- 3) Sedan följer man i programmet barnen fram till lägret. Vuxna skiljs från barn och lägerlivet börjar.

Uppgifter och förändringar i elevernas/fångarnas tillvaro bestäms av läraren eller i samarbete med eleverna, men de behövs för att föra handlingen framåt. Man kan i själva arbetet välja att utgå från cd-romprogrammets material och komplettera med annat eller tvärtom.

Ett annat storylinescenario är att dela upp klassen i fångvaktare/fångar.

- 1) Eleverna skapar själva sina identiteter och bakgrund som fylls i på ett speciellt kort (kön, ålder, civilstånd, yrke med mera)

- 2) Familjerna splittras sedan – förs till olika klassrum, kvinnor, barn – män för sig. Fångvaktarna ger fånggrupperna olika uppgifter (monotona nonsensuppgifter), fångvaktarna övervakar.
- Här måste läraren noga observera gruppens dynamik och övervaka utvecklingen.
- 3) Fångarna får en chans att smuggla ut en lapp till anhörig (mutar vakten). Vad står det på den?
- 4) Efteråt får eleverna reflektera över vad som hänt i den andra gruppen. I den här idén får vi med fångvaktarperspektivet. Vilka var de? Varför befann de sig där de gjorde och vilket ansvar bar de?
- För att detta arbete ska bli effektivt måste eleverna ha en god grundkunskap om livet i koncentrationslägret till exempel genom material som "Barnen i Theresienstadt", böcker och filmer.

Studera bildmaterialet

En styrka i Barnen i Theresienstadt är bildmaterialet, inte minst de bilder som är gjorda av de internerade.

- Studera bilderna och ställ frågor. Vad föreställer bilden? Vem har gjort den? I vilken situation har den tillkommit?
- Diskutera frågorna och försök besvara dem.
- Måla av bilderna eller gör egna. Här kan det vara bra att ha ett samarbete med bildläraren. Varför inte med enklast tänkbart material (skrynkligt papper och en bit kol) göra egna bilder. Vad är det för skillnader på bilderna som kunde visas upp och de som måste gömmas för att senare hittas som ett historiskt dokument?

Likaså kan bilderna tjänstgöra som inspiration till dikter eller noveller som nödvändigtvis inte behöver handla om själva kriget eller lägerlivet. I stället kan det vara ett tillfälle att bygga broar mellan kriget och dess händelser och mer allmänmänskligt hållna resonemang. Känslor, relationer och så vidare är mestadels av tidlös karaktär.

Ytterligare ett sätt att arbeta med kriget och koncentrationslägren är att helt utgå från litteratur till exempel "Anne Franks dagbok" eller "A-6171 Ett judiskt levnadsöde" av Ferenc Göndör. Alla frågor och reaktioner på berättelserna samlas och skrivs upp på en väggtidning. Tillsammans grupperar, prioriterar och fördelar uppgifter. Nästa steg kan vara att använda Barnen i Theresienstadt som faktabank och se om de antaganden man gjort utifrån litteraturen håller historiskt. En omvänd väg jämfört med den vanliga, men man får en intressant infallsvinkel om historiska källor.

Som tips på litteratur och sidor på nätet tycker vi att man framförallt ska använda www.levandehistoria.org. Här finns allt av värde och man kan också känna sig säker på att sidorna inte har en oönskad vinkling. Det finns också möjlighet att, via webben, beställa en folder med tips på litteratur, filmer, sidor på nätet, föreläsare från Levande Historia. <

Barnen i Theresienstadt kan fungera som en lämplig utgångspunkt för ett arbete med ett storylineliknande arbetssätt eller ett rollspel.

FAKTA Barnen i Theresienstadt

Barnen i Theresienstadt, producerad av Helen Berg och Liquid Media. För Grundskola – senare år, Gymnasieskola. För pc och Mac.

Läs mer om programmet och lärares bedömning av att arbeta med programmet i undervisning i Läromedel ITiden: www.multimedia.skolverket.se/laromedel

